

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. *Pretnje i pritisci*

1.1. Ekipa Federalne TV Bosne i Hercegovine, koja je u Novom Pazaru snimala materijal za emisiju o vehabizmu na Balkanu, napadnuta je 6. marta ispred objekta Udruženja islamske omladine „Furkan“ dok je snimatelj Refik Vejsilagić snimao prilaz objektu u kome se vehabije okupljaju. Avdo Avdić, novinar Federalne TV, ispričao je da je ekipi na ulici prišao Abit Podbičanin, koji rukovodi vehabijskom zajednicom, rekao da nije zadovoljan njihovim izveštavanjem i pokušao da ih natera da izbrišu sve do tada snimljeno. Kada je ekipa to odbila, uz tvrdnju da je snimljena zapravo samo ulica, snimatelju Vejsilagiću oteta je i oštećena kamera. Avdić je rekao da je za ekipu Federalne TV objekat koji su snimali bio zanimljiv zbog Novopazarca Mevlida Jašarevića koji je krajem oktobra 2011. godine izvršio teroristički napad na ambasadu Sjedinjenih Američkih Država u Sarajevu. Policija je privela Abita Podbičanina i još jedno lice i odredila im policijsko zadržavanje od 48 sati zbog sumnje da su izvršili krivična dela nasilničko ponašanje i uništenje i oštećenje tuđe stvari.

Zakonom o javnom informisanju izričito je propisano da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Zakon posebno zabranjuje bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao i uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. U konkretnom slučaju, činjenica da se radilo o stranoj televizijskoj ekipi, ništa ne menja u ovoj stvari, budući da isti zakon izričito predviđa da strana fizička i pravna lica imaju u oblasti javnog informisanja ista prava i obaveze kao i domaća lica, osim ako je drugačije predviđeno zakonom ili potvrđenim međunarodnim ugovorom. Srpsko pravo načelno priznaje pravo svakoga da štiti svoju privatnost, između ostalog i tako što će uskratiti saglasnost, odnosno suprotstaviti se objavljivanju fotografskih ili video zapisa na kojima se vidi njegov lik, ako bi se pri objavljivanju moglo zaključiti o kome je reč. Od ovog pravila, međutim, postoje izuzeci. Neki od njih upravo se tiču snimaka ili zapisa koji se odnose na mnoštvo likova ili glasova (uključujući izričito i ulične prolaznike, kao i situacije u kojima je lice prikazano kao deo pejzaža, panorame, trga, ulice ili kao deo sličnog prizora). Takođe, čak i da se u konkretnom slučaju radilo o povredi privatnosti, zaštita prava na privatnost, odnosno prava na lični zapis, ostvaruje se tužbom, kojom se može tražiti propuštanje objavljivanja, predaja, uništenje ili brisanje zapisa, naknada štete, odnosno

objavljivanje presude, a ne nasiljem i lomljenjem televizijske opreme. Iako do zaključenja ovog izveštaja nije saopšteno da li je i kakav postupak na kraju pokrenut, interesantno je da policija privedena lica sumnjiči za nasilničko ponašanje i uništenje i oštećenje tuđe stvari. I dok se uništenje i oštećenje tuđe stvari, makar na osnovu opisa događaja koji su preneli mediji, samo po sebi nameće, čini se da nasilničko ponašanje na određeni način postaje svojevrсно blanketno krivično delo kojim se napadači na novinare po pravilu terete. U jednom sličnom incidentu iz 2004. godine, kada su napadači oštetili kameru Televizije „B92“ ispred kuće Milorada Lukovića Legije, koju je ta televizija snimala u noći njegove predaje, tužilaštvo je vodilo postupak za sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanja programa. Tim krivičnim delom sankcioniše se neovlašćeno sprečavanje ili ometanje štampanja, snimanja, prodaje, rasturanja ili emitovanja štampe, drugih publikacija, odnosno radio i televizijskog programa. Čini se da je nasilje, odnosno oštećenje kamere, u konkretnom slučaju imalo za cilj upravo to, sprečavanje snimanja i emitovanja televizijskog programa koji bi se na kritički način bavio vehabijskim pokretom, a ne ugrožavanje spokojstva građana ili remećenje javnog reda i mira, što su vrednosti koje se prevashodno štite sankcionisanjem nasilničkog ponašanja. Druga je stvar, i pitanje kaznene politike u Srbiji, što se nasilničko ponašanje u svom kvalifikovanom obliku (kada se vrši u grupi, kada se nanese laka povreda ili kada podrazumeva teško ponižavanje), sankcioniše i sa do pet godina zatvora, dok je za sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanja programa Krivičnim zakonikom propisana tek novčana kazna ili zatvor do jedne godine.

1.2. Predsednik opštine Bečej, Peter Knezi, izjavio je 9. marta 2012. godine da novinar Radiotelevizije Vojvodina, Nenad Jovićević, koji je tri dana ranije bio sprečen da izveštava sa njegove konferencije za novinare, budući da mu skupštinsko obezbeđenje nije dozvolilo ulazak u zgradu, na konferenciju nije bio ni pozvan. Knezi je u otvorenom pismu naveo da je Jovićeviću zbog netačnog informisanja o radu lokalne samouprave lično rekao da ga više neće pozivati na svoje konferencije za novinare, jer „više ne može da sarađuje na način koji isključuje profesionalizam i krši osnovne kodekse novinarstva“. Postupak Petera Knezija najoštrije su osudila novinarska udruženja.

Zakonom o javnom informisanju izričito je propisano da državni organi i organizacije, organi teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe i javna preduzeća, kao i poslanici i odbornici, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. U navedenom smislu, postupak predsednika opštine Bečej, Petera Knezija, direktno je nezakonit. Ono što je posebno frapantno je što predsednik opštine ne samo da je diskriminisao novinara, već i da je otvorenim pismom javnosti praktično branio takav postupak, očigledno uveren da na to, po svojoj arbitrarnoj

proceni novinarovog profesionalizma, ima pravo. Ovakvi slučajevi, međutim, nisu retki. Oni govore o političkoj realnosti u Srbiji, u kojoj mnogi još uvek veruju da žive u sistemu u kome su mediji i novinari odgovorni političarima, a ne političari javnosti. Takođe, ovakvi slučajevi, iako po pravilu izazivaju osudu medijskih i novinarskih udruženja i demokratske javnosti, ne dovode do sankcija za političare odgovorne za diskriminaciju novinara i medija. Za gore citiranu odredbu Zakona o javnom informisanju, nije predviđena čak ni prekršajna odgovornost. Osnov za kaznenu odgovornost u ovakvim slučajevima mogao bi da postoji u Zakonu o zabrani diskriminacije iz 2009. godine. Tim zakonom predviđena je prekršajna odgovornost i zaprećena novčana kazna od 10.000 do 50.000 dinara za službeno lice, odnosno odgovorno lice u organu javne vlasti, ako postupi diskriminatorски. Ako iznos propisane kazne u ovom slučaju uporedimo sa iznosima kazni propisanih Zakonom o javnom informisanju za urednike ili izdavače medija za prekršaje predviđene tim zakonom, videćemo da su kazne za urednike ili izdavače daleko rigoroznije, iz čega, nažalost, proizilazi zaključak da vlast u Srbiji ne smatra da diskriminatorски postupci koje vrše predstavnici vlasti predstavljaju ozbiljnu društvenu opasnost koja zavređuje oštrije sankcije.

1.3. Predsednik opštine Žagubica, Dragi Damnjanović, član G17 plus, na zboru građana u selu Krupaja kod Žagubice, napao je Aleksandru Đorđević, novinarku TV „AS“ iz Krepoljina. Aleksandra Đorđević izjavila je za dnevni list „Danas“ da je u selo Krupaja došla 9. marta da snimi zbor građana. Oko 19 časova snimala je predsednika opštine kako se pozdravlja sa građanima. On se u jednom trenutku okrenuo prema novinarki, pitao je šta tu traži i ko joj je dao dozvolu da snima. Novinarka tvrdi da ju je predsednik opštine, nezadovoljan odgovorom, opsovao i pesnicom udario u kameru, a da ju je kamera udarila u glavu. Novinarka je napad prijavila policiji, te, po preporuci policije, obavila detaljne preglede u požarevačkoj bolnici. Dragi Damnjanović negirao je da je bilo ikakvog napada na novinarku. On tvrdi da je novinarku samo pitao ko ju je zvao i da li ima dozvolu da snima skup, a da su je okupljeni građani zamolili da ne snima i da se udalji. Damnjanović takođe tvrdi da je TV „AS“ iz Krepoljina piratska televizija u vlasništvu lica koje je njegov protivkandidat na lokalnim izborima u Žagubici, te da ta televizija vodi hajku protiv njega i uporno pokušava da ga diskredituje.

Zakonom o javnom informisanju izričito je propisano da organi lokalne samouprave, pa samim tim i predsednici opština, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Takođe, propisano je i da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, a posebno je zabranjen bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao i uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Nesporno je da se TV „AS“ iz Krepoljina pojavljuje na

spiskovima piratskih stanica koje je objavljivala Republička agencija za elektronske komunikacije, ali Zakon o javnom informisanju ne daje za pravo lokalnim ili bilo kojim drugim funkcionerima da diskriminišu novinare po osnovu toga da li mediji za koje rade koriste radio frekvencije legalno ili ne, a posebno ne i da vrše fizički ili bilo kakav drugi pritisak na novinare i snimatelje. Pitanje piratskog emitovanja nužno se mora tretirati odvojeno od pitanja prava novinara da prate rad funkcionera pod jednakim uslovima. Ovaj incident, međutim, svedoči o problemima sa kojima se mediji i novinari suočavaju, a koji postaju sve složeniji i izraženiji u jeku predizborne kampanje. S jedne strane, opstanak piratskih emitera u dobroj meri obesmišljava regulaciju rada elektronskih medija koju Republička radiodifuzna agencija pokušava da sprovede svojim opštim obavezujućim uputstvima koja se odnose na izveštavanje o predizbornoj kampanji. S druge strane, vlast se ponaša na način koji daje osnov za sumnju da joj neracionalno i neovlašćeno korišćenje radiodifuznog spektra samo po sebi ne smeta dok se taj spektar koristi neutralno u odnosu na predstavnike vlasti, odnosno da ga primećuje tek u situaciji kada oseti da piratski mediji kritički izveštavaju o njima. Gore opisani incident u Bečeju, kao i ovaj u okolini Žagubice, ostavljaju gorak utisak otvorene „sezona lova“ na novinare koje lokalni vlastodršci širom Srbije potpuno arbitrarno ocenjuju kao profesionalne ili neprofesionalne, vodeći, izgleda, računa samo o tome da li im je medij ili pojedinačni novinar naklonjen ili ne. Na taj način kreira se atmosfera straha i uzdržavanja od kritičkog izveštavanja, a mediji odvrćaju od svoje osnovne funkcije u demokratskom društvu, funkcije foruma koji treba da obezbedi prostor za najširu debatu o stvarima od javnog interesa. Mediji se guraju u konformizam u kome nema mesta informacijama o učesnicima u izbornoj utakmici, posebno ne onim koje bi bila kritičke, od njih se očekuje i zahteva upravo nekritička promocija i propaganda.

1.4. Urednički kolegijum Timočke televizije i radija iz Zaječara, saopštio je da je ovaj medij u jednom danu dobio nalog za iseljenje iz prostorija koje koriste od 1972. godine, kako tvrde, kao pravni sledbenici Radio Zaječara i Radio televizije Zaječar, i poziv za izjašnjenje u postupku koji je protiv njih pokrenut povodom navodno nelegalno postavljenog predajnika na lokaciji na kojoj se taj predajnik nalazi već 17 godina. Nepunih nedelju dana kasnije, 27. marta, signal Timočke televizije je, mimo važećih ugovora, isključen i iz kablovske ponude operatora Jotel d.o.o. Sve ovo usledilo je nakon što je gradonačelnik Zaječara, Boško Ničić, visoki funkcioner Ujedinjenih regiona Srbije, najavio da će ova stranka zatražiti od Republičke radiodifuzne agencije 24-satni monitoring nad radom Timočke radio-televizije, u čijem je Upravnom odboru Ničićev politički protivnik Saša Mirković, potpredsednik Pokreta radnika i seljaka. „Ova televizija ne samo da ne poštuje pravila novinarske profesije, nego na krajnje grub, neprimeren, primitivan i vulgaran način vređa koga stigne. Iz minuta u minut na ovoj televiziji može da se čuje gomila laži i neproverenih informacija“, izjavio je Ničić. Po navodima Timočke televizije i radija, sukob s

gradonačelnikom eskalirao je nakon emitovanja istraživačke emisije o privatizaciji Zaječarske toplane.

Situacija sa Timočkom televizijom i radijom iz Zaječara, u dobroj meri odgovara onoj ranije opisanoj u Žagubici. Postoje naravno i razlike, od kojih je najznačajnija ta da je u Zaječaru reč o značajnom regionalnom mediju sa važećim dozvolama i za televiziju i za radio i dugogodišnjom tradicijom. Ono što je međutim slično, jeste činjenica da su, kao i u Žagubici, i u Zaječaru aktuelni gradonačelnik i čelni čovek medija koji je u sukobu sa njim, protivkandidati na upravo raspisanim izborima. U takvoj situaciji, s jedne strane, dolaze optužbe za instrumentalizaciju medija u interesu predizborne kampanje svog vlasnika, odnosno člana Upravnog odbora, a s druge, optužbe za pritisak i zloupotrebu državnih ovlašćenja i prava zarad ograničenja slobodnog protoka ideja, informacija i mišljenja. U svakom slučaju, oni koji stradaju su javnost i njeno pravo na informacije od lokalnog i regionalnog značaja, ali i zaposleni u medijima koji su izloženi i mogućoj instrumenatilizaciji u cilju predizborne kampanje svojih vlasnika ili rukovodilaca, i samovolji i osvete lokalnih vlastodržaca. Nedostatak adekvatnih mehanizama zaštite redakcija u odnosu na vlasnike i članove svoje uprave, ali i nedostatak adekvatnih mehanizama zaštite u odnosu na zloupotrebe vlasti, u uslovima predizborne kampanje, postaje posebno zabrinjavajuć.

2. Sudski postupci

2.1. Olja Bečković, autorka uticajne televizijske emisije „Utisak nedelje“ koja se godinama emituje na televiziji „B92“, dobila je sudski poziv za saslušanje u postupku koji se vodi zbog nedozvoljenog javnog komentaranja sudskih postupaka, a povodom izjave iz emisije emitovane pre više od godinu dana, u kojoj je gost bio Aleksandar Vučić, zamenik predsednika Srpske napredne stranke. Postupak je inicirao Bogoljub Karić, predsednik Pokreta snaga Srbije, političke stranke koja učestvuje na izborima u Srbiji u okviru koalicije Pokrenimo Srbiju, predvođene Vučićevom Srpskom naprednom strankom. Bogoljub Karić, koji se tereti da je telekomunikacionog operatora Mobtel, koji je bio u zajedničkom vlasništvu države i porodice Karić, oštetio za 60 miliona evra, pobeo je iz Srbije 2006. godine, a mediji su 2010. preneli da je dobio politički azil u Rusiji. Olja Bečković je potvrdila da će se odazvati pozivu suda. Ona je u izjavi za dnevni list „Danas“ rekla da Vučića jeste pitala „kako planira da osniva savez sa čovekom koji je opljačkao pola zemlje“, na šta je zamenik predsednika „naprednjaka“ odgovorio da je Karić samo osumnjičen, a ne i pravosnažno osuđen, a ona to potvrdila. Nakon toga, Karićevi advokati poslali su zahtev za objavljivanje odgovora u narednoj emisiji, koji je takođe objavljen. Milorad Panjević, advokat Bogoljuba Karića, koji je istovremeno i član predsedništva Pokreta

snaga Srbije, izjavio je da je navodom da je Karić opljačkao pola zemlje, Olja Bečković povredila pretpostavku njegove nevinosti. Ona je, time, po Panjeviću, izvršila pritisak na sud i uticala na njegovu nezavisnost. Panjević je potvrdio da je Bečkovićeva u narednoj emisiji objavila Karićev odgovor, ali je po njemu sporno što se nije i izvinila, na čemu je Karić insistirao.

Nedozvoljeno javno komentarisanje sudskih postupaka je relativno novo krivično delo uneto u srpski pravni sistem izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine. Još uvek postoje nedoumice vezane za njegovo tumačenje i primenu. Sam član 336a kaže da će se onaj, ko za vreme trajanja postupka pred sudom, a pre donošenja pravosnažne sudske odluke, u nameri da povredi pretpostavku nevinosti ili nezavisnosti suda, daje javne izjave u sredstvima javnog informisanja, kazniti zatvorom do šest meseci i novčanom kaznom. Kritičari ovako formulisane zakonske odredbe ukazivali su da se njome zabranjuje komentarisanje tekućih postupaka, a da, paradoksalno, komentarisanje pravosnažnih sudskih presuda, koje bi moglo dovesti do ozbiljnijeg ugrožavanja autoriteta sudova, nije zabranjeno. Posebno, u odnosu na konkretnu izjavu, čini se da Olja Bečković zapravo nije komentarisala sudski postupak pokrenut protiv Karića, već odluku Srpske napredne stranke da uđe u politički savez sa Pokretom snaga Srbije. Takođe, ako je sporna povreda prezumpcije nevinosti učinjena u medijima, ona se, shodno srpskom pravu, sankcioniše kao prekršaj po Zakonu o javnom informisanju, a ne kao krivično delo po Krivičnom zakoniku. Takođe, motivacija Karića za ovaj postupak, makar po izjavama njegovog advokata, zapravo ignoriše važeće odredbe Zakona o javnom informisanju koje se odnose na objavljivanje odgovora. Naime, lice na koje se sporna informacija odnosi može odgovorom tvrditi da je ta informacija neistinita, nepotpuna ili netačno preneti. Zakon propisuje obavezu da se takav odgovor objavi, bez komentara, što je Televizija „B92“ u konkretnom slučaju i uradila. Izvinjenje, na kome Karićev advokat insistira, bio bi lični čin, koji zakon nikom ne nameće. Ostaje, međutim, da se vidi kakav će stav zauzeti sud u ovom konkretnom slučaju. Čini se da će, bez dosledne prakse, ili čak i preciziranja zakonskog teksta, na način kojim bi se jasnije razgraničilo šta je narušavanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva, a šta povreda prezumpcije nevinosti koja nije usmerena na sud i postupak pred sudom, krivično delo nedozvoljeno javno komentarisanje sudskih postupaka nastaviti da izaziva nedoumice i samim tim i da predstavlja potencijalni ograničavajući faktor za novinare i medije, čak i kada ne izveštavaju neposredno o sudskim postupcima.